

מתוך ברכת מו"ר הרב יצחק בן-שחר שליט"א למהדורה הראשונה

ברוב חסד ה' עלינו, זכינו לקבוע בבית מדרשנו לימוד ספר משלי ובאור הגר"א. מי ימלל נפלאות משלי, נפלאות באור הגר"א. מעל גאונות - רוח הקודש כאן. משלי שלמה בן דוד מלך ישראל,¹ רבדי התוכן, עושרו, הלשון התמציתית השירית - מה עשיר בניינם החינוכי לכל דור, לכל איש, מה גם לחובשי בית המדרש, ומה גם לדורנו, דור התשובה-הגאולה, דור צמיחת רוח ישראל בנחלתו.

הודאה רבה וברכת יישר כוח ליקירנו מאוד, הרב ברוך ספיר שליט"א, אשר השקיע טוב כשרונותיו ומאמציו לערוך באורי הפסוקים על פי לימודנו בבית מדרשנו. לזיכוי הרבים ולעידוד העיון בספר משלי ובאור הגר"א...

לא התפנתי לעיין בדברים. חבר כה יקר והשקעתו הניכרת יפה, חזקה שמוציא מתחת ידו דבר מתוקן.

נחזור ונדגיש: מי יאמר למדתי מיציתי פסוק משלי, מיציתי באור הגר"א.² אולי ערכם העיקרי של לימודינו בעל-פה ובכתב - עצם תרומתם לעידוד לימוד הספר ובאור הגר"א.

לתועלת המלמדים נעיר בזאת: בלימודנו בישיבה קיימנו את השיעורים על פרקים בהם יש להבין כל פסוק או קבוצת פסוקים בודדים כחטיבה עצמאית.

תודה לחברים היקרים מאד, אשר עומדים לימיננו בדאגה לצרכינו, לאחזקת בית המדרש ופרנסתו. תודה מיוחדת על העזרה החשובה להוצאת הספר.

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.

ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

א. יצחק בן שחר.

¹ עיין ביאור הגר"א על הפסוק הראשון.

² עיין פרק כה פסוק יא, וביאור הגר"א שם. וראה הקדמת רמ"מ משקלוב לביאור.

הקדמת עורך

זבספרים שלי יש משלי עם לשון אשכנז, למען השם שיקראו
בכל יום, והוא יותר טוב מכל ספרי מוסר.³
[מתוך אגרת הגר"א, ששלח לבני ביתו בדרכו לארץ ישראל]

ספר משלי, 'חכמתו של שלמה'³, מעיין אין סופי של חכמה, 'מים
שאינ להם סוף' של דעת ותבונה.

רבים מספור הם מאמרי חז"ל במשנה, בתלמוד ובמדרש
ששורשיהם, ענפיהם ופירותיהם יונקים מפסוקי ספר משלי
ומתבססים עליהם. את פסוקי ספר משלי, מוסריו ולקחיו נמצא
כמעט בכל דף בספרות היראה והמוסר שהנחילונו גדולי
הראשונים והאחרונים. עם כל זאת, נראה שבמשך דורות, הלימוד
של ספר משלי כשלעצמו, הונח מעט בקרן זוית, ולא זכה להיות
נלמד במידה מספקת בבתי מדרשינו כראוי לספר גדול ומרכזי
מספרי הכתובים. לא זכינו עדיין שבכל בית מדרש יתקיים בספר
משלי עצמו לימוד בחבורה, לימוד מעיין, מתבונן ומבקש דעת
אלוקים.

תכלית החיבור - הרחבת מעגלי הלימוד בספר משלי

מזה כארבעה עשורים מתקיימים בין כתליה של ישיבתנו, ישיבת
קדומים, שיעוריו של מו"ר הרב יצחק בן-שחר שליט"א בספר
משלי עם ביאורי הגר"א. כל בעל לב מרגיש הבא בשערי בית
המדרש חש כיצד חופפת אוירת הלימוד בספר משלי על בית
המדרש, ומשרה מרוחה על בני החבורה היקרה אשר חוסים בצילו
ויונקים מתורתו.

בספר זה לא ביקשנו להציע 'פירוש' לספר משלי. זהו ספר לימוד,
הקשבה והתבוננות בפסוקים ובביאורי הגאון, אשר מוגש לפני
הלומדים במסגרת תבנית של סיכומי שיעורים, שניסינו, במגבלות

³ עיי בבלי מגילה ז, א (מקורו בתוספתא ידים ב, יד) והשווה מדרש זוטא (בובר)
שיר השירים א, א.

המילה הכתובה, לשמר בתוכה את הסגנון הלימודי החי והמתפתח של בית המדרש.⁴

נציין עוד כי אף שביאורו של הגאון מובא בפתיחת כל פסוק, השיעורים עצמם אינם עוסקים תמיד בהסברה מלאה על פי ביאורו של הגאון, אלא בלימוד אשר מתבסס עליו ונובע מתוכו.

מובן שבמסגרת זו לא מיצינו בדברים את כל כיווני הפרשנות והחשיבה, ואף הדברים אשר נאמרו בשטף השיעור והלימוד ובאו כאן לידי כתיבה ראויים עוד לביקורת, עיון וליטוש. מטרת הספר היא לפתוח את הלב, לפתוח את העיניים, להראות כיווני חשיבה, ולהניע חקירה, עיון והקשבה אמיתית, הנצרכים לנו מאוד הן בתוך המדרש פנימה, והן בצאתנו חוצה לו.

בין דברים שבע"פ לדברים שבכתב

יסודם של רוב ככל הסיכומים במה שקלטה אוזנינו מדבריו של מו"ר הרב יצחק שליט"א בשיעוריו לאורך השנים, אם במסגרת השתתפות בפועל בשיעורים ואם בשמיעתם מתוך הקלטות. הדברים הכתובים הינם ערוכים, ולכן אף שבדרך כלל השתדלנו להיות נאמנים לסגנונו של הרב הן בתכנים ובסידורם והן בשמירה על קרבה לביטוייו, מודיעים אנו כי בוודאי אין הביאורים והעיונים המובאים בספר זה ראויים לייצג נאמנה את רוחו של הרב, שדייק וליטש את עיונו וניסוחיו במשך שנים תוך כדי השיעורים, ואף ממחזור לימוד למשנהו. הדברים המוגשים בזאת אינם מייצגים אלא את האופן שבו הובנו הדברים ונוסחו על ידי כעורך, אם על דעת עצמי ואם בעצת החברים המגיחים.

כמו כן, המחשבות וההערות על פסוקים שהרב לא לימד בשיעוריו, וכן ההערות וההרחבות הנוספות בשולי הדברים אינם אלא לפי הבנתי כעורך ומחשבות לבי, וכן מתוך הערותיהם של

⁴ מי שעינו חדה ולבו קשוב, יוכל לזהות את רוחן של פרשיות השבוע ומועדי השנה, הסמוכים לזמנים שבהם נמסרו השיעורים, ומהן נשאבו רבות מן ההדגמות וההמחשות של העקרונות והרעיונות העל-זמניים, הנובעים מתוך הפסוקים והביאורים.

חברים, אשר השתתפו בשיעורים, קראו מן הדברים והעירו-האירו אף הם במקום שראו לנכון.

למהדורה השנייה

בכרך הראשון, שיצא בשנת תשע"ב, זכינו להציג את סיכומי השיעורים על שלושה פרקים בלבד מפרקי ספר משלי (י-יא-יב), לשיעורים אלה צירפנו דברי פתיחה כללית לספר המבוססים על שיעור שעסק בפסוק הראשון, ונאמר בשנים הראשונות ללימוד הספר בישיבתנו. כעת, מלבד תיקונים והגהות בנוסח המהדורה הראשונה, זכינו לערוך כרך נוסף הכולל שלושה פרקים נוספים (יג-יד-טו).

בספר כולו, שלושים ואחד פרקים, ולא את כל הפרקים ואת כל הפסוקים זכינו ללמוד מפי הרב בחבורה. עם כל זאת אנו מאמינים שישנו ערך גדול בלימוד השיעורים, בשאיפה להתרגל בדרך הלימוד וההתבוננות המיוחדת אשר אנו גדלים לאורה בשיעוריו של הרב, ומקווים ומתפללים שנזכה לערוך חיבור הפותח שער ללימודו של ספר משלי כולו לאור ביאוריו של הגאון.

פרקי הדעת

קובץ סיכומי השיעורים שלפנינו עוסק בפסוקי החלק השני של ספר משלי, המתחיל בפרק י', וניכר בפתיחה חדשה בכותרת - 'משלי שלמה' (י, א), שהיא מעין הפתיחה הארוכה יותר שבראש הספר - 'משלי שלמה בן דוד מלך ישראל' (א, א). חלק זה של הספר נקרא ע"י הגאון 'חלק ה'דעת' (ראה הקדמת רמ"מ משקלוב לביאור), ומכונה כך משום שכמעט 'בכל פסוק נמצא דבר והיפוכו בסוד עץ הדעת טוב ורע' (בראשית ב, ט).

פסוקים אלה נלמדו בישיבה, בשיעוריו של ראש הישיבה, הרב יצחק בן שחר, במספר מחזורים לאורך שנים. הסיכומים נערכו על פי הקלטות שנשתמרו משיעורים אלה, בצירוף דברים שנלמדו בחבורה או בחברותא עם הרב. המגבלות הטכניות של שיעור ידועות. מלבד זאת, כאמור בראשית הדברים, אין אנו יכולים להתיימר להציג ביאור מקיף וממצה אפילו על פסוק אחד של חכמת האלוקים אשר בלבו של שלמה.

נוסח הביאור

את ביאורי הגר"א לספר משלי העתקנו מתוך מהדורתו של הרב משה פיליפ. שנים רבות לימד הרב את שיעוריו מתוך המהדורה שיצאה בשנת תשמ"ה. אולם, במחזורים האחרונים החל להשתמש גם במהדורות נוספות. את הביאורים בגוף הספר העתקנו עפ"י רוב מתוך מהדורתו המתוקנת של הרב פיליפ שיצאה בשנת תשס"א (אם כי לא בכל מקרה הכנסנו את הגהותיו ותיקוניו לנוסח הדפוסים הישנים, ולעיתים שינינו משיטתו בפיסוק ובכתיב). אחד מחידושיו של הרב פיליפ במהדורתו הוא ביצירת הבחנה, באמצעות גופן שונה בהדפסה, בין חלקי הביאור הנגלים לחלקים שכתובים בשפה ובמושגים של תורת הנסתר. בשיעוריו מקפיד הרב לעסוק רק בחלקו הנגלה של הביאור (ולעיתים אף מדלג לגמרי על פסוקים שעיקר ביאורם ע"י הגאון מבוסס על דברים שבנסתר). בהתאם לכך, במקרים שבהן ההפרדה היא ברורה, העתקנו רק את חלק הביאור הנגלה.

בשבה, בהודאה ובתפילה

חובה נעימה מוטלת עלינו לבטא רגשי תודה הוקרה והערכה רבה, לכל אשר תרמו ביגיעה ובחכמה, בחומר וברוח, לטובת חיבורו, עריכתו, הגהתו והוצאתו של חיבור זה. ליבנו מלא תקווה שהצלחנו להביא את הדברים באופן שיהיה לתועלת ללומדים, כראוי למעלת תוכנם. יהי רצון שנזכה לראות את הלימוד העיוני והמוסרי בספר משלי צומח ומתפתח בבית מדרשנו ובבתי מדרש נוספים, עד שיהיה נחלת הכלל, כהדרתו של הגאון באגרתו לאשתו ולבנותיו. 'כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים' (ישעיהו יא, ט).

בלב מלא תודה לבורא יתברך, ששם חלקנו מיושבי בית המדרש, ובתפילה שיזכנו שרוחו של בית המדרש היקר הזה תלווה אותנו ותאזרנו חיל בכל אשר נפנה - ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד התורה באהבה.

העורך.